

Mål & Mæle • 4

7. årgang nr. 4 1980

Dialekter og Rigssprog

var noget man diskuterede ivrigt allerede for 300 år siden. Læs hvad præsten i Birkerød mente om sagen. side 15

Hvorfor i alverden

hedder det *jeg betaler nødig* (uden *t*), men *jeg betaler kun modvilligt* (med *t*)? har en af M&Ms læsere spurgt. Det er der vistnok ingen der ved, men man kan prøve at give en regel for det svære *t*. side 8

Ortografisk Radikalisme

Når vi andre gør os umage for at følge den officielle retskrivning, får digterne og andre provokatører en chance for at lave spræl med sproget ved at følge deres egne regler. side 21

Tonen blandt vore musikere

Musikere taler også! M&M bringer en rapport fra det uofficielle musikalske fagsprog. Artiklen bør kun læses af folk som kan tåle fortissimo. side 18

Han/hun eller m/k?

Hvad med at genindføre et godt gammelt, men nu arbejdsløst stedord med et snuptag, så vi kan slippe for skråstregerne? side 27

Replik til Modersmål-Selskabet

En af vore læsere har et svar og nogle spørgsmål til Modersmål-Selskabet, der præsenterede sig i M&M nr. 2 1980. side 29

Sprogligheder	2
T eller ikke T?	8
Om dialekter og rigssprog	15
Musiker-jargon	18
Dansk, dønsng eller darnsk?	21
Facitliste	26
Hin m/k	27
Skal vi gøre modstand?	29
Nathårl.....	32

Hvad reel skade sker der egentlig ved at man får en uhøvisk glose serveret? Enten kender man den i forvejen, og så er »skaden« jo allerede sket. Eller osse kender man den ikke, og kan altså heller ikke tage skade på sin sjæl.

Kaj Bom

SPROGLIGHeder

? Kære Mål & Mæle.

Et par pluk fra småtingsafdelingen i nr. 1/1980:

Heller ikke jeg har hørt »en trop« (= »en soldat«), men ofte f.eks. »80.000 russiske tropper i Afghanistan« – og derfra er skridtet til entalsformen kun kort.

I artiklen »Tekstlingvistik« hedder det s. 7, at »Det, der refereres til kunne kaldes referenterne . . .«; hvis der her kun er tale om et *forslag* og ikke en allerede etableret faglig term, finder jeg det rimeligt at advare i tide: Substantiver, dannet med endelsen -nt af et verbums infinitiv betegner nemlig (undtagelsesløst?) den, der udfører verbets handling; docent = den, der docerer; tangent = den, der tanger osv.; og »referent« betyder tilsvarende i almindelig sprogbrug »den, der refererer«; det vil følgelig være uheldigt også at lade ordet betegne »det, der refereres til«; det ville i så fald være konsekvent, men ikke intelligent, at lade »regenter« betyde »undersåtter« og »fallenter« tillige »tomhændede kreditorer«.

Man hører undertiden – jeg tror: med stigende hyppighed – vendinger som »Demokraterne valgte på sit konvent Carter til præsidentkandidat«. Hidtil har jeg anset Johs. Jørgensens »og højt de lyse nætter slår ud sit sommertelt« som et enkeltstående tilfælde, begrundet i versrytmen, men måske er der i dag en almindelig tendens til at lade sin/sit/sine referere også til et subjekt i flertal – ved I, om vi her er på vej til norske tilstande?

Venlig hilsen
Christian Liebing

! Kære Christian Liebing.

Med hensyn til *referent* er løbet desværre kørt. På engelsk betyder *a referent* det der refereres til ved et udtryk; det vi på dansk kalder *en referent* hedder *a reporter*. Men ordet er og bliver uheldigt. Ord der ender på -ent, kommer som regel fra nutids tillægsform af latinske ud-sagnsord; *tangent* kommer af latin *tangens*, som betyder 'rørende', 'som rører ved', og derfor har næsten alle ord på -ent betydningen 'den der gør det'.

På engelsk er ordet *referent* indført af Ogden og Richards i deres berømte værk: *The Meaning of Meaning*. De skriver selv om ordet i en fodnote at de har brug for et ord der betegner det der refereres til ved et tegn, men ikke som *ting* eller *objekt* nødvendigvis betegner fysisk genstand. De ved godt at nutids tillægsform som regel har aktiv betydning, men undskylder sig med at der både på latin findes sådanne former med passiv betydning (*vehens* der dels kan betyde 'som bærer på ryggen', dels 'som rider') og på engelsk (*incident* – 'tilfælde'). På dansk kan man vel også finde enkelte hvor det er svært at finde den aktive betydning 'den der gør det', fx *kontingent*, *konsulent* (som vel snarere er den der spørges end den der spørger) *komponent* (som snarere er den der stilles sammen end den der stiller sammen). Men undskyldningen er dårlig, for hver gang man finder én undtagelse er der 30–40 regelmæssige tilfælde med aktiv betydning. Det er således ubegribeligt at alle mulige semantikere er hoppet på dette ord, *referent*; de måtte have

sans for betydninger skulle man synes. Men det er de, og det er faktisk helt almindelig sprogbrug på engelsk at kalde objektet for referencen for *referenten*.

Det næste problem er om det er nødvendigt at overføre denne dårlighed til dansk. (Problemet er jo værre på dansk fordi vi har ordet *referent* i aktiv betydning i forvejen.) Jeg er egentlig tilbøjelig til at sige nej; man kan udmærket klare sig med *objekt* eller *sagforhold* som betegnelser for det der refereres til. Så det var slet ikke nødvendigt for mig at bruge ordet – jeg skal prøve at undgå det en anden gang.

Problemet omkring *sin* og *de*-res er slet ikke så simpelt. Det er rigtigt at man i moderne sprog henviser til grundled i flertal med *deres* og ikke med *sin*: *de slog deres hænder*. Men der er en vis usikkerhed af flere grunde. *Sig*, som *sin* opfattes som en bøjningsform af, skal således også bruges som grundled i flertal: *de slog sig* og ikke: *de slog dem*. Har man et *selv* med, skal der altid stå *sin*: *de slog hver sin hånd, de fik hver sin opgave*. Og i ældre tid var det reglen med *sin* både om entalsgrundled og om flertalsgrundled – hvorfor man kan finde mange litterære eksempler på det: *I de store Fabrikker sælge Menne-skene sig selv til Slaver, sig selv og sine Børn* (Blicher). Endelig kan ord i flertal godt betydningsmæssigt betegne én helhed, som fx ministrene = regeringen, demokraterne = det demokratiske parti. Det er således slet ikke så ualmindeligt at folk er usikre på *deres/sine* tilbagevisende sted-ord.

OT

! En sproglighed:

I vor familie indgik for en halv snes år siden foruden andre krybdyr også en kamæleon. Sådan en er det svært at bringe igennem en dansk vinter, også inden døre. Det havde naboens søn forstået, han var dengang ca. 5 år og afleverede følgende konstruktion: »Det bliver svært at holde liv i den I-kalder-melon«. – Her kan man nok sige, at også dyrets navn kan skifte farve, så den tilpasser sig danske forhold. Det sprogligt interessante ligger vel i, at den 5-årige benytter det fif at indskyde et I, der får det hele til at gå op.

S. Aksel Uehnholt
Hobro

? Kære M & M!

Tak for Deres tidsskrift.

Jeg er netop blevet abonnent, og nr. 1, 80 tyder på, at jeg vil få udbytte af det.

Jeg kastede mig straks over artiklen om tekstlingvistikken, som jeg fandt var bygget elegant op.

Der faldt jeg over et af mine problemer, som jeg benytter lejligheden til at få belyst – er jeg unødigt pedant, eller er der noget om snakken?

Side 11 2. spalte, sidste sætning før afsnit står der: »Derfor er det også en del af den demokratiske proces at alle føler sig sikre i at formulere sig, skriftligt og mundtligt.«

Opløser og omskriver jeg denne sætning, står der for mig, at hvis jeg føler mig sikker i at formulere mig, kan jeg deltage i den demokratiske proces – og går jeg videre i min analyse, står der, at hvis jeg ikke føler mig sikker, kan jeg ikke deltage.

Jeg kunne gå endnu nærmere på og sige, at en proces ikke har noget at gøre med at føle sig sikker eller ikke. En proces er noget, der sker, og at føle sig sikker eller ikke er noget med en tilstand en forudsætning eller en følge, men det er ikke processen.

Er jeg skør eller er der noget om snakken?

Jeg har valgt at tolke OTs sætning sådan, at hvis jeg føler – eller erfarer fordi jeg får gode reaktioner – at jeg formulerer mig godt, er jeg en god deltager i den demokratiske proces, og hvis det ikke er tilfældet, må jeg se at få det lært.

Jeg ville have formuleret sætningen noget i retning af: »Derfor er det også en del af den demokratiske proces, at alle lærer at formulere sig sikkert, skriftligt og mundtligt«.

Denne sætning virker mere positiv på mig en OTs, som på nogle af de 90 %, som OT formentlig også ville sige noget til, ville virke som et »nåh – men jeg føler mig bestemt ikke sikker, så jeg forbliver tavs.«

Det er ofte vanskeligt at udtrykke sig klart, og det kan måske have en hensigt ikke at gøre det, men vil OT udelukke dem, der ikke føler at de er sikre i at formulere sig, inviterer han dem til at øve sig, eller vil han lade læseren selv vurdere?

En let måde at svare på var jo at bekræfte det sidste, men jeg er interesseret i at vide, om det er mig, der er skør eller om der er noget om snakken.

Med venlig hilsen
André Rønlov.

! Kære André Rønlov.

Der er noget om snakken, jeg burde have skrevet: *Derfor er det også en del af den demokratiske proces at alle gives mulighed for at føle sig sikre i at formulere sig, skriftligt og mundtligt.* Det er jo noget andet end at *formulere sig sikkert.* Der var ingen pædagogiske bagtanker – kun for meget fart på.

OT

? Et par spørgsmål til Mål & Mæle's rubrik »Sprogligheder«:

1. Enkelte af de gamle almuenavne som *Ane* og *Maren* er ikke fundet værdige til alm. genoptagelse.

Lydligt skulle *Maren* snarest være mer mundvenligt end det særdeles brugelige *Karen*, og fx *Jane* er godtaget i dansk udgave.

Hvis *Maren* og *Ane* har haft deres store almindelighed imod sig, hvorfor er så drengenavne som *Jens* og *Hans* taget til nåde?

Og – i parentes bemærket – hvorfor blev *Anne* til *Ane*? Det lyder snarest – og imod al rimelighed – sørbøbenhavnsk?

2. Et andet muligt dialektproblem:

Hvorfor skriver vejlenserne »syntes« for »synes«, og hvor udbredt er denne datids-kvababbelse?

Torben Højsgaard Krogh
Toppen 20
Vejle.

! Der er mange grunde til at navne kan skifte i popularitet. Først og fremmest er det vel noget med skiftende smag og skiftende mode. Men hvad det er, der 'gør' noget mere moderne end andet og hvad der bevirker sådanne skift, det ved vi meget lidt om. Når man spørger folk om deres oplevelse af bestemte navne, f.eks. ved navnevalg, er det vigtigste forhold, som man gør sig bevidst, spørgsmålet om hvilke associationer det enkelte navn fører med sig. Hvad kommer vi til at tænke på, når vi hører navne som *Valdemar*, *Theodor* eller *Marius*? I hvert fald ikke på små drenge i 1970'erne. Disse navne har en tydelig tidsassociation. Anderledes er det med navne som *Christian*, *Jens* eller *Niels*. De har altid været populære og i alle samfundslag. Hos pigerne har det været lidt anderledes. Her har enkelte navne domineret navnerpertoiret tydeligere uafhængigt af skiftende modeluner og i mange hundrede år. Det gælder først og fremmest *Maren*, der indtil ca. 1830 var landalmuens foretrukne pigenavn. Mere end hver femte bondepike hed *Maren*, og sådan havde det været i hvert fald siden reformationstiden. I byen og hos adelen brugtes det næsten ikke. En tilsvarende udbredelse af et bestemt navn i en bestemt samfundsgruppe kendes ikke i dansk navnehistorie, hverken før eller siden. Og det skal være mit bud på den voldsomme reaktion mod navnet siden midten af forrige århundrede. Med hensyn til *Ane* og *Anne* er det anderledes. De har tidligere været lige almindelige, eller rettere: Navnet har været stavet med *é* eller to *n*'er efter behag, almindeligvis ganske vilkårligt. Når *Anne* har »vundet« over *Ane* skyldes det vel primært denne inkonsekvens i stavemåde, som i sin tid skyldes sammenfald

i udtalen (i dialektal udtale og i dobbeltnavne som f.eks. *An' Kjestin'*). Måske kan også udenlandsk påvirkning i nutiden have medvirket til at man besluttede sig for *Anne*.

Venlig hilsen
Georg Søndergaard

! Kære Torben Højsgaard
Krogh:

Det er nu ikke bare vejlensere der begår den fejl at skrive *syntes* når der skulle stå *synes*. Det er en gammel og velkendt stavfejl som forekommer overalt i landet.

Synes er blandt de 300 almindeligste ord i dansk, og det er som alle de hyppigt forekommende ord udsat for udtaleforkortelse: den normale udtale er ikke *synes*, men *syns*. Tilsvarende i datid: *syntes* bliver tit i farten til *synts*, og et *t* mellem *et n* og *et s* er næsten ikke til at høre, bl.a. fordi alle tre lyde udtales med fortungen mod samme sted på foragenen.

På den måde får man altså én udtale, *syns*, som kan skrives på to forskellige måder: *synes* når det er nutid, *syntes* når det er datid. Det svære er selvfølgelig at huske skrivemåden *syntes* med stumt *t*, og derfor er der en vis tilbøjelighed til for en sikkerheds skyld at tage *t*'et med og så får vi fejlen: *syntes du ikke vi skal tage derhen i morgen?*

Syntes er en såkaldt hyperkorrektthed, dvs. en fejl der opstår fordi sprogbrugeren netop er bange for at gøre noget forkert! Det er det samme der får folk til at skrive *gjordt*, til ikke at turde udtale det sidste *t* i *entre-*

cote, til at sige *sodavand* til *de der har lyst* (i stedet for *dem* . . .), og til at sætte et komma for meget (nemlig nr. 2) i *ved man ikke, hvilken af kasserne, der indeholder dynamit?*

EH

? Herre,

Jeg er franskmænd og læser dansk . . . med stort besvær! for eks. har jeg lært, at de danske tillægsord bøjes i bestemt form efter *den*, *min*, *Peters* o.l. Den form ligner flertalsformen. Der siges f.eks. »min gamle bog«, »den kedelige historie«, »Peters pæne hus« o.s.v. – men »min egen bog« (og ikke min egne bog).

1. Hvorfor? 2. Er der andre tilfælde? Jeg har prøvet med »særegen«. Det bliver til »det særegne træk«, ikke sandt?

Jeg har kigget i flere grammatikbøger og spurgt en halv snes studerende og lærere, men forgæves. En af dem gav mig Deres adresse. Det er min sidste chance! Vil De undskylde mit brogede dansk.

M.v.h.
Søster Francoise
Hellerup

! Kære søster Francoise:

Det er rigtigt at *egen* opfører sig sært ved ikke at have den såkaldte svage form. Det hedder en *særegen* bolig, et *særegent* hus, med stærk form af tillægsordet; og det hedder efter reglen *min særegne* bolig, *mit særegne* hus med svag form, også efter reglen. Men netop *egen* bøjes altså ikke: *min egen* bolig, *mit eget* hus uden endelsen *e*; den skal dog på i flertal: *mine egne* huse.

Der er ingen egentlig forklaring på dette, sådan at man kan regne det ud; det gælder bare om at huske det. Den slags uregelmæssigheder findes i alle sprog – i høj grad også i fransk.

Der er tre andre ord der har det på samme måde, men kun et af dem er vigtigt, og det er *anden*: *en anden vej/den anden vej* (men: *en doven dreng/den dovene dreng*), *de andre veje*; *et andet hus/det andet hus/de andre huse*.

De to andre ord er de temmelig forældede *megen* og *liden*: *den megen fritid, det meget arbejde; liden indflydelse, det lidet håb*. Lad være med at bruge *megen* og *liden*! Sig i stedet for *al den fritid, alt (el. hele) det arbejde, den smule indflydelse, det ringe håb* osv.

Så er der kun *egen* og *anden* tilbage, og de skulle være til at huske.

EH

? Kære Mål & Mæle, så vidt jeg har forstået må vi vente lidt endnu på en ny slangordbog. Er der nogen der i mellemtiden kan fortælle mig, hvad »tangorabatten« betyder?

I Ribbjergs novelle »Nul putte« står der »Jeg har sgu aldrig siddet hjemme i sådan en sort stue med lukkede skodder og stiv flip og snakket abesprog med en hel familie for at få lov til at gå ud og vride tangorabatten en enkelt aften med et rær.«

I Kerstin Ekmans »Änglahuset« står der »en man med mörk skäggbotten och tangorabatt och ljusgula perforerade lågskor« (Bonniers delfinserie 649 p. 72).

I forrige nr. skrev Kirsten Rask om dem, der havde navne

med -aa-, og mente, at de burde skrive deres navne med -å-. Hvis bogstavet optræder inde i ordet, betyder det ikke noget i telefonbogen. Hvis man, som jeg, har fået sit navn fra Norge ved århundredskiftet og tilmed fra Oslo, dengang Kristiania, så er man motiveret for at fastholde sin gamle stavemåde, og også for at opfatte sprogproblemer, som noget man kan diskutere hele sit liv!! Svarer det ikke til et valg mellem rødt og blåt blæk?

Men det er yderst forståeligt, at de der er beskæftiget med bibliografisk arbejde kunne ønske sig ensartethed og orden i geledderne. Men hvad så med dobbeltnavne med eller uden bindestreg? Og som fransklærer støder det mig stadig, at Poul la Cour står under L og ikke C på biblioteket.

Jeg er spændt på andre indlæg.

Med venlig hilsen
Brita Waage Bech

Sprogligheder

Denne brykasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Gårl rundt og tænk på sprogligheder, så send et brev om dem til Erik Hansen og Ole Togety. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til

ARENA, Forfatterens forlag,
Hald Hovedgaard
8800 Viborg
og mærk det
SPROGLIGHEDER

!Slangudtrykket *tangorabat* betyder 'overskæg'. Specielt bruges det om et smalt og mørkt overskæg, sådan et som Clark Gable havde.

Tangorabat er ikke særlig almindeligt i dansk: Der er umiddelbart ikke rigtig nogen der kender det, endside bruger det i dag. Det er ikke med i Kaj Boms bøger om dansk slang, og jeg kan heller ikke finde det i andre oversigter over dansk slang.

Men det er altså brugt på dansk af Klaus Ribbjerg i novellen »Nul Putte«. Og i Dansk Sprognævns seddelsamling er der ét til dansk eksempel på *tangorabat*. Det er fra Jørgen Røjels bog »Kæft, trit og retning, en sabotørs erindringer« fra ca. 1973. I Røjels bog står der s. 128: »Jeg . . . strøg mit nyfarvede sorte hår og glattede min nyanlagte »tango-rabat«, der hver dag blev farvet med en sort farve«. Jeg synes også at meningen med ordet fremgår klarere af dette citat end det fra Ribbjerg.

Det andet citat med *tangorabat* som spørgeren giver, er svensk, og det kan godt være at ordet kommer fra Sverige. Det findes i hvert fald i Haldo Gibsons »Svensk Slangordbog« fra 1969. Der står: »tangorabatt – smal, mörk mustasch«. Men udtrykket er også noteret i norsk: Det findes i »Det får'n si. Norsk Slangordbog« af Ulf Gleditsch helt tilbage fra 1952. Her forklares det med ordet *bart*, altså 'overskæg'.

Lad os prøve at forstå *tangorabat*. Mange slangord dannes ved en spændingsskabende og opmærksomhedsvækkende lighed mellem det som slangordet betyder (overskæg) og det som det ordet betegner (tango og rabat). Det gælder også for *tangorabat*.

Meningen med *rabat* er god nok: En rabat er jo et langt

blomsterbed (og på dansk tillige vejkanterne med græs og den slags). Slangdanneren henter her forestillingen om en noget langagtig bevoksning.

Det er straks sværere at forklare *tango*. Det kan være at det hentyder til den flotte fyr ved dansestederne. Tangoen havde sit højdepunkt i 20'erne og 30'erne, så hvis vi kan spore udtrykket så langt tilbage, er der måske noget om denne forklaring. Men det er bare en gisning. Kan læserne hjælpe?

I det hele taget kunne det være sjovt at høre om andre af Mål & Mæles læsere kender ordet *tangorabat* – fra hvor og hvornår og i hvilken sammenhæng.

Peter Stray Jørgensen

? Kære Erik Hansen.

I TV-avisen den 26.1.1980 brugte energiminister Poul Nielson udtrykket: »Jeg kan ikke forestille mig, at nogen regering vil *muskle* en beslutning igennem (vedr. A-kraft)«. Meningen var, at da en stor del af befolkningen er imod A-kraft, vil ingen regering gennemtvinge en indførelse heraf.

Er ordet *muskle* en nydannelse, eller kendes det fra andre sammenhænge? Optræder det især i »christiansborgsk«, der jo er ved at blive en ny dansk dialekt? Er der i sproget en generel tendens til, at ord anvendes både som substantiver og verber, evt. som her med mindre ændringer, sådan som det er tilfældet på engelsk?

Med venlig hilsen
Karsten Larsen,
Horsens

! Kære Karsten Larsen:

Udsagnsordet *muskle* ser ud til at være helt nyt i dansk, og det kan jo være det kun drejer sig om en ganske kort gæsteoptræden i sproget. Men ordet kendes udmærket fra engelsk. Det er måske svagt slangagtigt, men bruges netop i forbindelse med politik. Det betegner den handling at gennemføre noget på en lidt brutal måde, uden hensyn til argumenter og modstand, men ordet kan også bruges i sammenhænge hvor det betyder 'mase sig ind på én' eller 'tromle én ned' – både i fysisk og billedlig betydning.

Så der er næppe tvivl om at Poul Nielsson har sit udsagnsord *muskle* fra engelsk, men ordet har altså ikke fået den store udbredelse endnu. Når det er en minister der lancerer et ord, kan det imidlertid gå meget hurtigt med udbredelsen (tænk bare på Per Hækkerups *majorisere*), så man skal ikke tro sig for sikker!

En tendens til at anvende navneord som udsagnsord kan vi ikke konstatere i dansk, i al fald slet ikke i engelsk målestok. Det er jo meget karakteristisk for engelsk at man kommer let fra den ene ordklasse til den anden når det drejer sig om navneord og udsagnsord: når man har navneordene *daydream*, *brainwash*, *tiptoe* og *first time*, så får man også udsagnsordene *daydream* (at dagdrømme), *brainwash* (at hjernevaske), *tiptoe* (at liste) og *firsttime* (at skyde til en bold inden den rører jorden).

Hvis vi i dansk låner både navneordet og udsagnsordet fra engelsk, får vi naturligvis noget lignende: *en test* – *at teste*, *en quiz* – *at quizze*, *et lay out* – *at lay out*, *en sortliste* – *at sortliste* osv. Men så er der altså tale om to lån, ikke om en levende og produktiv tendens i dansk.

Endnu.

EH

? Kære Erik Hansen,

et indfald eller rettere et manglende indfald. Medlemmer var indbudt med ledsager, og mødet havde mange deltagere, både medlemmer og ledsagere (eller såvel medlemmer som ledsagere).

Skønt medlemmerne var indbudt med ledsager havde mødet ikke mange deltagere, hverken medlemmer eller ledsagere.

Men så kan jeg ikke klare varianten:

Skønt m. var indbudt med ledsager, havde mødet kun få deltagere, medlemmer, ledsagere.

For man kan jo ikke vente, at folk kan eller vil sno sig udenom med 'det være sig' . . . 'eller'.

Der er sikkert nogen der har tænkt over dette, som let kunne udbygges med andre skjulte nægtelser, og du skal ikke være forpligtet til at svare, medmindre du skønner emnet egnet for Maal og Mæle.

Bedste hilsen fra
Erik Dal

! Kære Erik Dal.

Det bliver kun mig der svarer, hverken Erik Hansen eller nogen anden. Problemet har ikke noget med kun at gøre. Ordet *kun* betyder 'ikke andet end', og dette andet skal derfor specificeres som efter en nægtelse med *hverken eller* – som man kan se af min første sætning.

Det har heller ikke noget at gøre med *få* eller rettere *nogle få*. Man kan nemlig godt sige: *mødet havde nogle få deltagere, både medlemmer og ledsagere*. *Nogle få* er positivt og specificeres derfor med *både og*.

Problemet er at *kun få* ikke betyder helt det samme som *ikke mange* – hvad man ellers ofte siger. *Kun få* betyder 'ikke andet end nogle få'. Ordet *deltagere* er kommet om i sætningens baggrund, og er altså som en kulisse en forudsætning for at der i sætningens forgrund kan ske noget. Andet end nogle få er det der siges noget om i sætningens forgrund. Og det kan godt specificeres efter reglerne: *mødet havde kun få deltagere, hverken et passende antal eller mange*.

Man kan se at ordet *deltagere* på denne måde er kommet i baggrunden, ved at man ikke kan henvise til det med et stedord i den næste sætning. Skønt man kan sige: *mødet havde ikke mange deltagere, men de diskuterede længe*, kan man ikke sige: *mødet havde kun få deltagere, men de*

diskuterede længe.

Frasen *kun få* bytter altså – som man for øjeblikket omtaler det i den internationale sprogvidenskabsjargon – om på forgrund og baggrund i sætningen på en måde som ikke ikke gør.

Vil man specificere deltagernes arter, må man indsætte en ny scene hvor de igen er kommet i forgrunden, og det gøres med et *men*: *mødet havde kun få deltagere, men både medlemmer og ledsagere*. OT

Mål & Mæle vil i sin 8. årgang – blandt meget andet – bringe følgende:

En fast rubrik: SÆSONENS TEKST – en menings- og sprogekritisk analyse af en tekst: en tale i Folketinget, en avisleder eller anden officiel eller officøs erklæring. Vi endevender teksten for at finde ud af: Hvad blev der egentlig sagt?

Småordsleksikonnet fortsætter.

I anledning af det nordiske sprogår – og det nordiske samsprogsamarbejde i det hele taget – ser vi på om det er fornuft eller gas.

EF-samarbejdet har mange virkninger, også sproglige. Vil dansk overleve som vi kender det, eller overhovedet?

Mål & Mæle opfinder det 100 % konsekvente komma.

Om ordhyppighed: Hvilken glæde har man af at tælle ord op på EDB-anlæg og lave lister, der viser ordenes hyppighed?

Hvad er smukt sprog? *Mål & Mæle* afslører det smukke sprogs hemmelighed og viser, hvad godt og smukt sprog er.

Få del i alle disse – og mange flere – vægtige, videnskabelige, men også fornøjelige oplysninger ved et fortsat abonnement på *Mål & Mæle*.

GØR DET LET FOR DEM SELV: Abonnementet fortsætter, hvis det ikke siges op inden d. 1. april. Tavshed er også i denne sammenhæng guld (korn) for os – og for Dem.

Vi ønsker Dem et godt nytår – og os selv flere abonnenter.

Med venlig hilsen
Redaktion og Forlag.

Mål & Mæle

Redaktion:

Erik Hansen og Ole Togeby

Lay out: Bent Rohde

Tegninger: Henning Nielsen

Ekspedition:

Arena, Forfatternes Forlag, Aps.

Hald Hovedgaard

8800 Viborg

Telf. (06) 63 80 60.

Giro 6253857

Tryk:

Nørhaven Bogtrykkeri a/s,

Viborg

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 50,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til forlaget Arena.

Alle henvendelser om adresseforandring, fejl ved bladets levering osv. bedes derimod rettet til postvæsenet.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

T eller ikke T?

Om et bemærkelsesværdigt indviklet og temmelig specielt retskrivningsproblem

Det er efterhånden flere år siden at den første læser bad os om en redegørelse for hvornår biord skal have endelsen *t* og hvornår ikke, specielt dem der ender på *-ig* eller *-lig*. Og vi har jævnlig fået opfordringer fra nødstedte læsere til at skrive om problemet. Som én skriver: »Hvorfor i alverden hedder det *jeg betaler nødig* (uden *t*), men *jeg betaler kun modvilligt* (med *t*)?»

Der er flere grunde til at det har trukket ud med et svar: for det første har vi såmænd vores hyr med at finde ud af det selv, for det andet synes vi at der er så meget i verden der er vigtigere end netop dette sprogproblem, og for det tredje fandtes der ikke en ordentlig gennemtænkt formulering af problemet (Retskrivningsordbogens § 30 duer slet ikke). Ikke fordi vi har noget imod at begynde på bar bund – det gør vi så tit – men når man ikke engang kan få besked om hvordan rigssprogsnormens praksis på dette område er, så er det svært at formulere regler og gode råd.

Men nu er vi altså endelig klar med et forsøg.

Tillægsordets to roller

§ 1 Betegnelsen tillægsord hentyder til at en bestemt klasse af ord har den egenskab at de knytter sig til navneord for nærmere at beskrive indholdet af disse. Det kan gøres i farten ved direkte at hægte tillægsordet på navneordet:

en grøn mark
et grønt træ
grønne skove

– eller sætningens egentlige ærinde kan være at knytte tillægsordet og navneordet sammen:

marken bliver snart grøn
træet er grønt
skovene er grønne

Som man ser, indretter tillægsordet sin bøjning efter det navneord det hører til.

De fleste tillægsord kan imidlertid også optræde uden at høre til et bestemt navneord:

vi gik langt
lampen lyser grønt
du får sikkert ballade

Man siger at tillægsordet her optræder biordsagtigt eller som biled. Som biled har tillægsordet ikke noget navneord at indrette sin bøjning efter, og det lægger sig så fast på intetkønsformen, altså endelsen *t*.

§ 2 Fra denne regel er der nogle undtagelser som vi ikke skal beskæftige os med her. Fx tilføjer tillægsord der ender på *e* eller *t* aldrig noget *t*: *ringe*, *flot*, tillægsord med endelsen *-isk* får aldrig *t*, og det samme gælder engelske låneord: *hysterisk*, *groggy*.

Ordene på – (l)ig

§ 3 Den slags undtagelser fra *t*-reglen er ikke noget problem for indfødte danskere. Værre er det med de tillægsord der ender på *-(l)ig*. Nogle af dem skal som biled have *t*:

han smilede venligt

Nogle skal absolut ikke have *t*:

han er egentlig meget flink

Og nogle skal snart have *t*, snart ikke:

du har fuldstændig misforstået det

slottet er ikke rekonstrueret fuldstændigt

Problemet opstår kun når vi skriver. I talesprog er det meget almindeligt at droppe de fleste *t*'er i *-(l)ig*-ordene, og det lægger vi ikke mærke til hos os selv og andre. Vi kan altså ikke bare skrive som vi taler, for der er egentlig ingen regler for biordsagtige *-(l)ig*-ord i talesproget: reglen er det rene skriftsprog.

Og undersøger man skriftsproget for at finde ud af hvordan det forholder sig med disse ord og deres endelse, opdager man at det ser ret forvirret ud. Man kan ikke altid se systemet i de enkelte skribenters brug af *t* og ikke *-t*. Nogle udelader de fleste som i talesproget, andre indsætter ængsteligt *t* hvor det slet ikke hører hjemme, for endelig at være på den sikre side!

Reglen for *-(l)ig*-ordene i Retskrivningsordbogens § 30 er ikke formuleret så den beskriver og forklarer den korrekte sprogbrug, men er blot nogle tommelfingerregler

der giver brugeren en chance for at ramme rigtigt de fleste gange.

Skal man derfor instruere folk i at gøre det rigtige, må man gå ud fra en fornemmelse af hvad der lyder rigtigt og rimeligt, for et materiale i form af tekster kan man ikke rigtig lægge til grund i dette tilfælde.

Ord som aldrig får t

§ 4 Det allerførste vi skal slå fast, er at ord som altid er biord aldrig tilføjer *t*: *aldrig*, *nødig*, *navnlig*, *nemlig*, *sandelig*, *rettelig*, *følgelig*, *temmelig*, *morderlig* o.a.

Bilets typer

Til vort formål må vi her skelne mellem forskellige biletyper, fire i alt.

§ 5 Den ene type bruger den talende eller den skrivende til at kommentere sin egen ytring med. Han kan fx oplyse at han ikke er helt sikker på at det er sandt hvad han siger:

hun er nok rejst

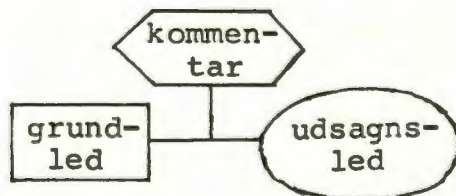
han kan ved valg af biled netop vise at han er helt sikker på sandheden af ytringen:

hun er garanteret rejst

eller han kan markere at han godt ved at det han siger er kendt i forvejen:

regningen er jo ikke betalt

Det er blot nogle få af disse bilets muligheder.

Biled af den art kan man kalde kommentar-biled. De er som regel placeret lige efter udsagnsleddet eller lige bag grundleddet hvis dette står efter udsagnsleddet:

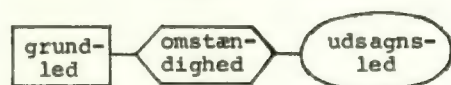
derfor blev jeg faktisk gal i hovedet
du kan da ikke blive her
så tager jeg lige en øl til
vi vil gerne hjælpe dig
så er det *sgu* din egen skyld
nu må jeg *desværre* gå

Kommentarbiled henviser altså ikke til noget i den ydre verden, men kun til den talendes eller skrivendes forhold til sin egen meddelelse.

§ 6 Den anden type biled henviser i høj grad til omverdenen uden for sproget. Det er nemlig ord der betegner tid, sted, årsag og andre omstændigheder omkring det som sætningen fortæller:

dengang røg jeg ikke
vi må *straks* løbe
I kan ikke spille kort *her*

jeg foretrækker *derfor* at blive lidt *endnu*
Vi kalder disse biled for omstændighedsbiled, og som man ser af eksemplerne kan de placeres forskellige steder.

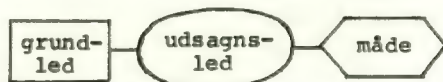
§ 7 Den tredje type biled vi har brug for her, hører nøje til sætningens hovedudsagnsord og beskriver beskaffenheden af den handling eller proces det henviser til:

derefter læste hun *langsomt* brevet
Langsomt fortæller om hvordan læsningen foregik; omstændighedsbiledet *derefter* fortæller intet om læsemåden, men derimod om tidspunktet for læsningen. Andre eksempler på de såkaldte mådesbiled:

han lagde dugen *pænt* sammen
forslaget var blevet kritiseret *skarpt*
maskinen er konstrueret *genialt*
stoffet skal skæres *præcist* til

Man kan næsten altid regne med at mådesbiledene i betydning svarer fuldstændig til på en . . . måde:

jeg åbnede *forsigtigt* låget
betyder det samme som
jeg åbnede låget *på en forsigtig måde*

Mådesbiledene kan også kendes på at de kan placeres imellem *være* eller *blive* og en efterfølgende tillægsmåde:

forslaget har været *skarpt* kritiseret
stoffet er blevet *præcist* tilskåret

Det kan de andre biledtyper ikke:

stoffet er blevet *faktisk* skåret til (kommentar)
forslaget har været *ofte* kritiseret (omstændighed)

Hovedreglen

Hvis man kan holde disse tre forskellige biledtyper ude fra hinanden, har man klaret det allermeste af -(l)ig-ordenes problem.

§ 8 Kommentarbiledene (§ 5) har aldrig t:

jeg kan egentlig godt lide ham
hun har formentlig taget bussen
du må virkelig give besked i god tid
de kom selvfølgelig for sent

De skal endelig ikke genere Dem!
Andre fra denne gruppe er: *sandelig, antagelig, følgelig, ventelig, unægtelig.*

§ 9 Mådesbilledene (§ 7) har altid *t*:

han smilede venligt
frugttræerne skal beskæres omhyggeligt
lyset bevægede sig uregelmæssigt
du må prøve at tale tydeligt
en venligt smilende person
et omhyggeligt beskåret frugttræ

§ 10 De omstændighedsbiled (§ 6) der ender på *-(l)ig* er alle tidsbestemmelser, og de skal som kommentarbiledene være uden *t*:

hun besøgte os jævnlig
oprindelig havde huset 3 etager
vi bliver daglig informeret om sagen
han havde stadig ondt i knæet
du bør øjeblikkelig ringe til hende
tag nu foreløbig plads et øjeblik

De vigtigste af de øvrige fra denne gruppe er: *evindelig, ustandselig, fremtidig, årlig, ugentlig, månedlig, midlertidig, idelig.*

Et ord, flere opgaver

Men helt så enkelt er det desværre ikke, for nogle *-(l)ig*-ord har snart den ene, snart den anden biledsopgave, og om der skal *t* på eller ej, hænger sammen med hvad for et biled der foreligger.

§ 11 Kommentarbiled har vi i tilfælde som nu er sagen endelig (= langt om længe) afgjort

han svarede selvfølgelig (= naturligvis) igen

han har ikke rigtig (= helt) forstået det

Men i de følgende eksempler har vi mådesbiled:

nu er sagen blevet endeligt (= endegyldigt) afgjort

bemærkningen kom ganske selvfølgeligt (= på en selvfølgelig måde)

han har ikke forstået det rigtigt (= korrekt)

§ 12 På samme måde kan nogle ord optræde både som omstændigheds- og som mådesbiled. Som omstændighedsbiled har vi dem i

vi har foreløbig (= indtil nu) repareret taget

han rejste sig samtidig (= samtidig med at noget andet skete)

pludselig (= uventet) skete der noget

Mens de optræder som mådesbiled i

vi har repareret taget foreløbigt (= på en foreløbig måde)

de rejste sig samtidigt (= på én gang)

det hele skete så pludseligt (= i løbet af kort tid)

§ 13 En irriterende og vistnok også uforklarlig undtagelse er ordene *hurtig, tidlig* og *regelmæssig*. De kan optræde både som omstændighedsled (§ 10) og som mådesbiled (§ 9), men har i moderne sprog normalt *t* i begge funktioner. Som mådesbiled har vi dem i eksempler som

han lærte at læse hurtigt (= i rask tempo)

brevet kom tidligt (= om morgenen)

pulsen slog atter regelmæssigt (= rytmisk)

Og som omstændighedsbiled har vi dem i

han lærte hurtigt (= snart) at læse

der var tidligt (= efter kort tid) kommet svar på brevet

maskinen skal tilses regelmæssigt (= jævnlig)

Rettidig har også *t* overalt; på grund af ordets betydning kan der ikke skelnes mellem omstændighed og måde:

klagen skal indsendes rettidigt.

Grad eller måde?

§ 14 Desværre slår det ikke til med tre biledstyper for at klare problemet med *t*, men mere end én til behøver vi ikke.

Den sidste type er gradsbilleddene. Det er let at få øje på dem når man tager de ord der både kan være mådes- og gradsbiled. I de eksempler der kommer nu er *særligt*, *afsindigt* og *fuldstændigt* mådesbiled og skal som sædvanlig have t:

en særligt (= på en speciel måde) indrettet vogn

manden skreg afsindigt (= på en afsindig måde)

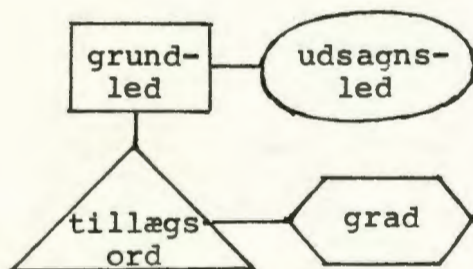
referatet dækker fuldstændigt (= på en fuldstændig måde) begivenhederne; et fuldstændigt dækkende referat

Men i følgende eksempler optræder de samme ord som gradsbiled og skal ikke have t:

særlig (= særdeles) krævende undervisning

en afsindig (= særdeles) sjov film

en fuldstændig (= særdeles) fjollet løsning

Gradsbilleddene kan kendes på at de betyder det samme som andre gradsbetegnelser der angiver en (for) høj grad af noget; de kan altså uden betydningsændring erstattes med *meget*, *særdeles*, *overordentlig*.

Andre eksempler på modsætningen mellem mådes- og gradsbiled:

en lovligt varslet konflikt

en lovlig dyr restaurant

løven brølede frygteligt

jeg blev frygtelig glad over nyheden

slottet er dejligt udsmykket

han er så dejlig uhøjtidelig

et usædvanligt pyntet bord

et usædvanlig pyntet bord

Samme dobbelte mulighed har ordene: *gruelig*, *overordentlig*, *farlig*, *dødelig*, *herlig*, *tilstrækkelig*, *usigelig*, *ordentlig*, *utilladelig* o.a.

§ 15 Nogle få ord der i moderne dansk kun har gradsbetydning, synes at kunne have t eller ingenting lige godt, og der er jo heller ikke brug for at skelne mellem de to funktioner i disse tilfælde:

de er ufattelig(t) aggressive

frakken er rigelig(t) stor

han var umådelig(t) lærer

jeg er faktisk uendelig(t) ligeglad

skaderne var betydelig(t) større end antaget

han er gevaldig(t) kæphøj for tiden

det gik dog væsentlig(t) anderledes

Tommelfingerregler

§ 16 Hvis man vil prøve at sammenfatte alt dette til nogle få håndterlige tips, så kan man begynde med at slå fast at det kun er mådesbilleddene (§§ 7 og 9) der skal have t (se dog § 13); man må altså først og fremmest lære at genkende denne type biled når den dukker op.

Her kan magelig sidde tre

Mådesbilleddene er absolut de talrigeste. Af de andre typer har jeg nok fået nævnt de fleste i det foregående – det er uoverkommeligt og unyttigt at nævne alle tænkelige mådesbiled på -(l)ig.

Men selv om de tre andre typer, kommentar-, omstændigheds- og gradsbiled, ikke er så mange i tal, så er de gennemgående hyppigere end mådesbilleddene, og i praksis er der masser af gange hvor man skal have biled uden *t*.

Der findes to fejlmuligheder, enten at man ikke skriver et *t* som skulle have været der, eller at man sætter et *t* for meget. Den sidste fejl er klart den mest udbredte, og det betyder at hvis man først er nået til at spekulere over om der skal *t* på billedet eller ej, så er der størst chance for at ramme det rigtige ved ikke at skrive *t*.

Altså:

HVIS DU ER I TVIVL, SÅ LAD VÆRE!

Her kan tre sidde mageligt

Prøv selv!

Nu er det på tide at prøve disse regler i praksis. Nedenfor står der nogle sætninger som alle indeholder et *-(l)ig*-biled. Find ud af om de skal have *t* eller *ej*, og se efter det rigtige resultat i facitlisten side 26.

1. hans onkel ringer ustandselig(t)
2. det ville unægtelig(t) være en fordel
3. jeg bad ham udtrykkelig(t) om at lade være
4. det var en mærkelig(t) hysterisk film
5. jamen, det passer mig fortræffelig(t)
6. man kunne dårlig(t) se ned til vejen for tågen
7. han besøger os jævnlig(t) når han er i byen
8. man siger jo at han opfatter alting personlig(t)
9. frugten har lidt øjensynlig(t) ved transporten
10. han så ikke ud til at være synderlig(t) begejstret
11. fordelene er nu ikke så farlig(t) store
12. de havde beviselig(t) givet falske oplysninger
13. du må da hurtig(t) kunne indhente den smule
14. varerne har øjensynlig(t) taget skade ved transporten
15. han skal have tre indsprøjtninger ugentlig(t)
16. det hele gik mistænkelig(t) nemt
17. du er ordentlig(t) kommet til penge, hvad?
18. han bestilte rolig(t) to hot dogs
19. er du stadig(t) ansat på B&W?
20. jeg vil meget nødig(t) fornærme Dem
21. overfladen er ikke tilstrækkelig(t) jævn
22. du kan rolig(t) bestille to hot dogs
23. jeg interesserer mig navnlig(t) for filosofi
24. han blev vist dødelig(t) fornærmet
25. det stykke spillede de dårlig(t)
26. jeg skal personlig(t) tage mig af sagen
27. jordbunden består hovedsagelig(t) af ler

Erik Hansen, f. 1931,
professor i dansk sprog,
Københavns Universitet

Om dialekter og rigssprog

På de næste to sider bringer vi et citat fra et gammelt værk om det danske sprog, nemlig Henrik Gerners »Epitome Philologiæ Danicæ, eller Et kort Begrib paa det beste oc zirligste Danske Sprocks Lyst oc Artighed« (udgivet 1690).

Henrik Gerner (1629-70) var præst i Birkerød og er bl.a. kendt for at have deltaget i et forsøg på at generobre Kronborg fra svenskerne under krigen i 1659; han blev fanget og dømt til døden, men benådet af den svenske kommandant et par timer før henrettelsen, på et tidspunkt da han allerede havde skrevet sin lange tale at holde til folket fra retterstedet. Han har et mindre teologisk forfatterskab, har skrevet digte, og så

har han skrevet om dansk sprog og var en af dem der åbnede den debat som efterhånden førte til fastlæggelsen af det danske rigsmål.

Det er især som dokument i denne sammenhæng de følgende sider har interesse. Let læsning er det ikke, men Mål & Mæles læsere er sikkert hårdføre nok og parate til at gøre en indsats for at stifte bekendtskab med en provokerende idé. – Det kan være en hjælp at vide at *ut*, som er latin og ikke dansk, betyder 'som' eller 'for eksempel'.

Stykket er gengivet efter »Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede« I-VI (1915-29), som nu igen kan købes.

De Dialectis

eller

Sprockarter.

Jeg giver det vel mact at alle Dialecter i vort Sprock
er Danske/ men icke altid ret oc zirlig Danske; (*)
Oc derfor skal de lære af dem/ som endten er fødte i
Hovedstaden/ af ret Danske Forældre/ eller oc er oplærde
i Hovedstaden oc ved Academiet. Hvis de icke lærer
det der/ saa bliver de ved udi deris Dialecter; Men icke
grundede i det zirlige Sprock. Vil der nogen skrive i en
Dialect som/ Jydske/ Fynske/ Sielandiske. Lad ham gjøre
det det er Danske/ men icke ret oc zirlig Danske. Det
Sprock som vi nu taler om/ er det beste Sprock/ rensed
fra alle Dialecter: Thi vi vil hvercken tale eller skrive/
Jydske/ Skaanske/ Fynske/ Nordske/ Svenske/ Jyske meget
min: || dre blande vor Skrift med nogle eller alle. (¶)
1. Det Jydske sprock eller Dialect/ vil vi her skye/ fordi
det kand icke tale det/ som mand skriver/ men maa skrive
det som de taler. De skal skrive/ som vi Maade/ Graad/
oc de pronuncerer/ Made/ Grad/ barn/ garn/ skarn:::
ban/ gan/ skan::: 2. Fordi de har adskillige Ord/ som
her hverken er brugelige/ ey heller sømmelige ut hvans/
hvassens &c. 3. De farer vild i genere. de nefner Neu-
trum ofte med genere masculino oc Fæminino &c.
vice versa, ut et Sarv jen træe/ &c. de gjør Elisiones
i Enden af verbis saa oc nominibus oc i saa maader

(*) De Politâ lingvâ sermo est. ¶ Dend Jydske Dialect.

berøver infinitivis Literam characteristicam e. ut vendt fiendt oc nominibus, deris literam Finale ut Han kan: (*) Dend Fynske Dialect vill vi || tage os vare for/ thi dend drager for langsom paa Ordene/ hvilket kommer meget af it Bogstaf g/ hvilket de bruger i steden for c. ut og/ magt vegt sagt/ negte 2c: oc her af kand merckis/ hvor meget ondt it ondt exempel oc een Bogstaf misbrugt kand giøre. Item i accenten ut Skorstenen (2.) Udi dend Skaanske Dialect, maae vi oc vel see os for: Thi dend forandrer vor Skrift i bøjelser. Anlangende pluralis numeri Endelse; som hos det zirlige Sprok ingen er uden een: End dog dend er rictig udi dend Skaanske Dialect ut vi skulle/ vi kunne/ vi finge/ vi ginge Pro vi skal kand/ vi fik/ vi gif/ derfor uden har dend sin egen liud/ oc mange Ord endis paa a, som icke beqvemmer vort Sprok (3.) Dend Sælandsk Dialect vil vi oc vocte os for/ eftersom dend er forbred talende oc undertjiden stønnende. Om de andre Dialecter, som Norstk Svensk/ Fjindsk/ oc Fjlandsk vil jeg sige dette korteligen/ udi vor Skrifning oc zirlige Maal skal de icke lære os/ men lære af os: Uden de der vil blive dem lig i Sprocket/ de maae lære af dem.

(*) En deel som de omkring ved Randers lesper oc med deris Lunge/ oc baade skriver oc staver uret. ut Kanne p. Kande/ Span/ Ton/ p. Spand/ Tonde/ ita ganske iblant/ han/ den/ Man vente/ Even pro gandske/ iblandt/ vendte/ Evend/ 2c. hand/ dend Mand.

Denne Paamindelse er ey heller at forkaste/ efter som dend tiener til det Skaanske Sproks Ihukommelse/ hvilket siunis ved dend Svendske Domini oc Svenske Sproks Indførsel udi Skaane/ at undergaae.

(2.) Skaansk Dialect.

(3.) Sælandsk Dialect.

Musiker-jargon

Det at kunne nyde sprogligt grovbrød er både sundt og gavnligt for den verbale omsætning – det lærer man ikke mindst som musiker. Fra tredverne op mod halvfjerdserne har jeg samlet en del af musikeres omgangssprog.

Først værktøjet –

Kontrabassen hedder hundehuset, og den mere beskedne mandolin hedder skinken. Deraf følger, at musikeren hedder skinkemusiker. Banjoen hedder dørnøglen på grund af dens lighed med en yalenøgle.

Klarinetten har to navne: rokkebenet eller lakridsen.

Saxophonen kan glæde sig over flere navne: vandkanden, snotkoger, livmodersprøjte eller slet og ret røret.

Trompeten kaldes tågehornet eller kagesprøjten – og en musiker, der var så glad for sit alt-horn, omtalte det altid som »mit et-og-alt-horn«.

Trommerne reduceres til spandene eller køkkentøjet.

Harmonikaen lyder navne som brystorgel, rynkeorgel, maveflygel, skipperklaver, håndklaver eller – lidt mere kryptisk – kælormen, idet der hentydes til bælgene, som ofte er i grøn farve.

Det skal måske lige nævnes, at el-orglet sympatisk kaldes dannet (eller kultiveret) lirekasse.

Et så særpræget folkefærd som musikere fornøjer sig også med tildeling af øgenavne.

Vindflækkeren var udstyret med en velvoksen næse, og Det hæse hyl var forhenværende fløjtespiller, som med ringe held havde konverteret til tenor-sax.

En violinspiller måtte lyde navnet Skrabe Ole eller Falskspilleren fra Tårnby.

Søren to-gang hed egentlig Søren Sørensen.

En musiker, der supplerede sin indtægt med hønseavl, hed aldrig andet end Hønsetyven, og en ikke helt proper musiker, der var så uheldig at hedde August, blev kaldt for Gravrust.

Det mest ondskabsfulde var vel en i forvejen uheldigt udseende musiker med dobbeltsidigt brokbind, suspensorium og platfodsindlæg, kaldet Vandkunsten eller Danmarks eneste nulevende abort.

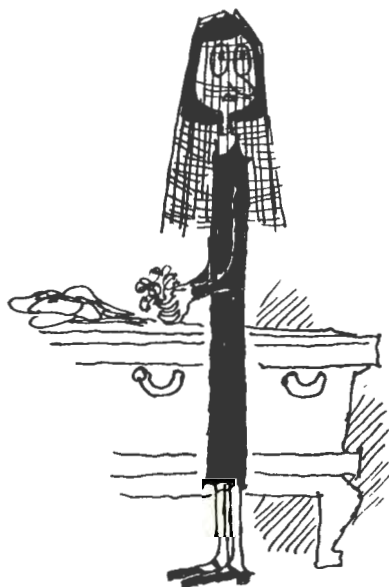
Også arbejdsstederne havde tilnavne.

Det fornemt klingende Ingeniørcafeen i 7. kreds hed kun Nøren, og navnet stammede fra bygningens oprindelige formål som kaserne for ingeniørtropperne.

White Star kaldes Den hvide Stær og et nærliggende etablissement Slæven.

På Nørrebro lå Ludernes Kirkegård, og Marmorcafeen blev på grund af det aldrende kvindelige klientel kaldt Mormorcafeen.

Jernbanecafeen blev til Jernstangen, angivelig fordi toiletterne var forsynet med kraftige jernstænger for vinduerne – man ville ikke risikere smuttere.

»Den flade enke«.

Harmonien (i Birkerød) blev til Birmo-
nien i Hakkerød – eller bare Hormonkroen.

En seriøs komponist var rystet over, at
noderne blev omtalt som prikkerne og at øve
sig kaldtes at træne.

V.S. forneden på nodebladet står for volta
subito – vend hurtigt. – På grund af papir-
nød skrev en musiker VSH, og det skulle ty-
des som: Vend skide hurtigt.

Stort set lader man nok den seriøse musik
i fred, medens underholdningsmusikken,
der spilles til uliderlighed, og dansemusik-
ken – her navnlig refrainerne – får en gan-
ske grov bekomst.

Den flade Enke lyder i italiensk oversæt-
telse: La Vitva Allegra og i grov genover-
sættelse: Den allergiske Enke.

Per Aspera ad Astra = Per aspirin ad
Astra.

Cavalleria Rusticana = Kavalleri med rust
i kanen, og udtog af Carmen: Udkog af tar-
men.

Åses død af drik kan vel genkendes, lige-
som Olsens sang er begyndt – (Grieg).

Bækkenpartiet af Regimentets Datter sy-
nes oplagt for slagetøj.

Fuld Kost dækker over En morgen, en mid-
dag, en aften i Wien, og Wien du Stadt mei-
ner Träume bliver til Svin vil du stoppe
mine strømper.

Wein, Weib und Gesang bliver til: Øl,
mutter og fjernsyn, og Viktoria og hendes
husar kendes som Viktoria og hendes pes-
sar.

Gades Tango Jalousi undgår heller ikke en
ændring: Tango Cellulose eller Tango Para-
dentose kan forekomme.

Napoleons March på albuerne og Ryst Fit-
terimarch er let genkendelige marchtitler.

Riberhus March er også kendt som cho-
kolademarchen eller: Kender du Rikke. Det
ene tilnavn skyldes, at det er den traditio-
nelle march, når børnene ved juletræsfester
skal ind til chokoladen – og den kan alle spille
på opfordring (opflaskning).

En danseskole, der ville markere sig med
opvisning og shows, havde inspireret af Sy-
dens farverige optog lavet en procession, og
i spidsen for optoget – højt hævet – et yndigt
barn forestillende Jomfru Maria – hvorpå
orkestret intonerede: Kender du Rikke.

Man kan ikke nøjes med omskrivninger
som: Min Lyse fætter (De lyse nætter),
Lågene tætter (Tågen letter), Knokkelme-
nuet (Rococco-menuet), Min tankes tanke
du er vorten, og Den spillemand gubbed sig
op ad en væg, eller Du spørger min dreng,
hvad jeg vil med den rustne pistol, – man ka-
ster sig ud i festlige »undersætninger« som
f.eks. Heute Nacht Onanie. Tak for mad
Marie (Thanks for the memory), Holger
cykler rundt (Honeysucklerose). Det er
rokknen, der spinder i stuen, bliver lidt barsk
omskrevet til: Det er rotten, der spæner i
stuen.

Schlafte mein Prinzchens søde tekst får en
foruroligende slutning: Hast Du heute
Nacht auf mir ein Kind gemacht, og Nu skin-
ner solen igen på vor lille jord bliver fami-
liært til: Nu strammer kjolen igen på vor
lille mor.

»Nu strammer kjolen igen på vor lille mor«.

Stern von Rio kommer til de nordlige egne og bliver til: Stern von Trio – Du bringst mir im Krankenhaus, mit dir geh' ich niemehr aus. American Patrol oversættes let til Amerikansk petroleum og South of the Border til det mere nære og borgerlige: Sovs og Kartoffler.

De med lidt højere uddannelse genkender i Penis from Heaven: Pennies from Heaven.

Romantikken har trange kår i de kredse: Jeg står ved mit vindue og ser på en tin-

drende stjerne omskrives til: Jeg står på mit lokum og ser på den rustne cisterne.

En helt ustyrlig trang til at lave om og lave grin med »borgermusikken« bor i de fleste musikere.

Vi kan smile undskyldende, når vi betjener os af jargon, eller fortælle hos hvilke skrækkelige mennesker, vi har hørt odieuse ord og historier – og vi kan more os over sprogets kraft og saft – lad os det.

*Louis Hartvig Sørensen,
f. 1913
musiker*

»Hundehuset«.

Dansk, dønsq eller darsk?

På bagsiden af et af Mål & Mæles seneste numre står der et digt af Gustav Christian- sen. Det hedder 'Revlusjon', og det imødeser med forhåbning en radikal ændring af ret- skrivningen, således at der kan opstå et nyt 'dønsq' til afløsning af det 'darsk', der til- lægges en undertrykkende funktion.

Gustav Christiansen er naturligvis ikke den første, der omformer den traditionelle ortografi, fordi den ikke i tilstrækkelig grad kan tilfredsstille mere specielle udtryksbe- hov. Modernistiske digtere har blandt deres mange eksperimenter med sproget også or- tografiske (og typografiske) forsøg på at dræne skriftsproget for udtrykskraft, på at arbejde med sproget som materiale, eller på at vise sprogets begrænsninger – se fx ne- denstående digt af Vagn Steen:

Ved at bytte om på bogstavernes rækkefølge kan man få mening i teksten. »Blandt de for- færdelige egenskaber som tilskrives –«. Fortsæt selv!

Gustav Christensens ortografiske radika- lisme griber ikke så dybt ned i sproget som mange af modernisternes eksperimenter. Det drejer sig for ham om at skabe et alter- nativ til den etablerede ortografi, fordi han mener, at arbejdernes liv og holdninger bedst gengives i en form, der afspejler den samme befolkningsgruppes udtale. Man må her holde sig for øje, at det hos Gustav Chri- stiansen specielt er den københavnske arbej- ders udtale, der bygges på.

Før vi ser nærmere på hans digt 'Nat- hold'/'Narhårl', skal vi se på en berømt for- gænger, Robert Storm Petersen.

FORVANDLING

ROFDNAVLING (1965)

Blandt de rofffærtelige negebakser som litvirkses den tsevksyte rofdnubslsnaker Erhard etonrer nahs dnalsmænd ikke enven til at ffærte ebtulsninger og ulehgidsiv for relsnaken og nahs eregring har både den ueoræpiske og den tatnaliske dukivling gennem gnælere dit gnag på gnag llitset ham over for eksnavlige glav et af de mest mødniftlige medborper har længe rævet MLF det akiremanske rofgals om elbatering af en gnamediset motagals- ekryst den tætilime eknatgnag i Bonn og nehnyset til USA som reillaet og ebtttykser bakste gennem 1964 en lebbodt tsevksyt esseretni for dette rofgals som ireldimdit dillokerede med tnedisærp de Gaulles irogetakske fasivning af den akiremanske nalp

GAVSTRIK

Det æ' lie'mejt hvodden det æ' gaaet mej –
jæ' har altid vaaren en Gavstrik te og hitte
paa – som Barn var jæ' morderlig indeslut-
tet, blej og tavs – og sommetider troede man
a' jæ' var en Gibsfigur – men senere hen –
da jæ' fik anlagt Tomaten her midt i Ansigtet
– saa var den jo inte te' og ta' fejl a' –

Jæ' gik forleden Aften inge paa Raadhus-
pladsen og spekelerede over hvorfor det al-
drig røg op a' den Skorsten, som a' Luren-
blæserne staar paa – og jæ' va' li'e ve' og bie'
kørt over a' Falcks Redningskorps, da jæ'
traf min gamle Ven – »det haardkogte Æg« –
han hed egentlig Sofus – men ha be' kaldt det
haardkogte Æg – ved det a' han som Barn
engang skvattede ne'r i en Gryde kogende
Vand og der la' han og boblede i otte Timer.

Storm P. anvender for det første nogle uau-
toriserede talesprogsnære former, der ikke
afspejler sproget hos nogen speciel befolk-
ningsgruppe, men som er fælles for de fleste
danskere:

æ = er, lie- = lige, hvodden = hvordan,
mej = mig, jæ = jeg, te = til, blej = bleg, ta
= tage, a = af. Det skal bemærkes, at skrive-
måderne *blej* og *mej* sådan set ikke bringer
ordene tættere på talesproget, men kun psy-
kologisk virker talesprogsnære. På den

måde kastes der et uhøjtideligt skær over
teksten, den virker gemytlig, måske også
folkelig og københavnsk, selv om de nævnte
former ligeså let kunne repræsentere udtal-
len hos en ældre etatsråd eller en overlæ-
rerinde på N. Zahles Skole.

Herudover er der nogle ægte lavkøben-
havnske former, repræsenteret i en uauto-
riseret, men ikke altid ukendt form:

vaaren = været, -figur = -figur, inte =
ikke, inge = inde, spekelerede = spekulere-
rede, bie = blive, ne'r = ned, la' = lå.

Storm P.s særkøbenhavnske sprogfor-
mer er i almindelighed pålidelige nok, men
de er ikke altid konsekvent gennemført. I en
tekst, hvor der ét sted står 'vaaren', kan der
udmærket stå 'været' et andet sted, og der
er heller ingen ufravigelig konsekvens i gen-
givelsen af almindelige talesprogsformer; i
det her aftrykte uddrag ser vi fx ordet 'var' i
to forskellige varianter, 'va' og 'var'.

En sådan manglende fasthed skal imidler-
tid ikke lægges forfatteren til last, så længe
hans formål er kunstnerisk/stilistisk og ikke
at skabe et alternativ til den herskende orto-
grafiske praksis.

Heller ikke Gustav Christiansen gennem-
fører en københavnsk sprogdragt overalt,
hvor der var mulighed for det. Lad os se på
hans digt om den arbejdsløse, der ikke kan
komme ud af sin døgnrytme:

Nathår!

jarsgu trat
år vesgu
sårve
mæn
klåggen tso årm
naten
sgu fråkåstzid
får nathårled
jar sulden

Nathold

jeg er sgu træet
og vil sgu
sove
men
klokken er to om
natten
det er sgu frokosttid
for natholdet
jeg er sulten

jar smør
madder
år spiser
dregger en øl
leser ledt
mæn
sår de karfebause
på nathårled
jar dregger karfe
år ka slætégge
sårve

arbsløs
har sgu egged væred på
nathårled
i tso år
mæn
ka hæler egge
bli normal
igæn

klággen sæx
de fyrafden
nathårled
går jæm
år sga sårve

klággen syv
årn månnen
snårger jar år
nathårled
gør desarme
jar blir sgu aldri
normal igæn
arbsløs i tso år
mæn
stadi på nathårled

solen står årp
gomåren vænner år
sårv gårt

*jeg smører
mad
og spiser
drikker en øl
læser lidt
men
så er det kaffepause
på natholdet
jeg drikker kaffe
og kan slet ikke
sove*

*arbejdsløs
har sgu ikke været på
nathold
i to år
men
kan heller ikke
blive normal
igen*

*klokken seks
er det fyraften
natholdet
går hjem
og skal sove*

*klokken syv
om morgenen
snorker jeg og
natholdet
gør det samme
jeg bliver sgu aldrig
normal igen
arbejdsløs i to år
men
stadig på nathold*

*solen står op
godmorgen venner og
sov godt*

år/or-forbindelsen er en udmærket repræsentant for den københavnske å-lyd som *folk, sådan* osv. Gustav Christiansen skriver *sår* (=så), *sårø* (=sov), *årn* (=om), men til gengæld *klåggen* og *got*, ikke *klårngen* og *gårt*.

Ligeledes veksler han mellem ts/z og t sva- rende den almindelige ortografis t: *tso* (=to), *zid* (=tid), *trat* (=træt).

Den københavnske kortvokalforlængelse gengives heller ikke konsekvent: *naten* (= natten), *hæler* (= heller), *sarme* (= sam- me), *karfe* (=kaffe), men *vænnner* (= ven- ner), ikke *væner*.

Det æ-agtige »flade« a gengives kun und- tagelsesvis med æ i Gustav Christiansens digte, her kun i ordet *dænsq*. Ellers skrives der a: *naten*, *sga*, *stadi*. Bemærk dog, at disse ord i forvejen fremtræder i en uauto- riseret skikkelse.

Der er generelt en tendens til, at Gustav Christiansen ikke realiserer et københavnsk træk, hvis han i forvejen har gjort det på- gældende ord mere alment udtalenært. Det kan således være forklaringen på, at *klåggen* (= klokken) som nævnt ovenfor ikke staves *klårngen*.

Gustav Christiansen er en skarp iagttager af det talte sprog, og hans former er ligeså pålidelige som Storm P.s. Kun enkelte steder kan man nære nogen tvivl om ægthe- den: *leser* (= læser) kender jeg ikke (kun fra læserbrevsskribenters parodierende for- søg), *arbsløs* er vel stærkt reduceret, men selvfølgelig slides der på ordet, når man bruger det tit (sml. *sjaldemokratiet* (= So- cialdemokratiet) og *roaovej* (= Rughave- vej)). *b i karfebause* (= kaffepause) kender jeg ikke fra københavnsk, kun fra et læser- brev i Politiken, hvor der omtales en børne- udsendelse: »Den handler om en bager- mester, der hedder Bosse. Med dobbelt S som i nosse. Jeg gengiver den som speaker- kommentaren lød i vores egen dummekasse. Altså . . . Behjermehsder Bårse budder nu

Fransbrødderne ind i Ounen. Va æ de nuh æt Behjermehsder Bårse læver –? Joh de æ en grogodiiiihle. (–). Læg mærke til at P er på vej ud. Dette høres særlig tydeligt i den som oftest annoncerede 'Bogramlægning'.

De fleste af Gustav Christiansens afvigelse- ser fra normal ortografi er imidlertid lige- som Storm P.s forsøg på gengivelse af al- mindeligt dansk talesprog – ikke det specifikt københavnske: *mæn* (= men), *sulden* (= sulten), *ka* (= kan), *bli* (= blive), *sæx* (= seks), *fyrafden* (= fyraften), *jæm*, (= hjem), *sga* (= skal), *snårger* (= snorker), *aldri* (= aldrig), *igæn* (= igen), *stadi* (= stadig), *gomåren* (= god morgen).

Også dette at ordene går ud i ét er jo fæl- les for al flydende tale, ikke specielt for kø- benhavnsk. Men virkningen er ikke meget forskellig fra den, de ægte københavnske former har. *Jarsgu* (= jeg er sgu), *klåggen sæx de fyraften* (= klokken seks er det fyr- aften), *desarme* (= det samme) osv.

Til slut en helhedsbetragtning: Gustav Christiansen betragter digtet i højre ko- lonne som originaldigtet, skrevet på hans eget modersmål. Det er et digt, der går tæt- test på ham selv, jf. den håndskrevne signa- tur (÷ efternavn) i modsætning til den mere upersonlige angivelse af oversætterens navn i venstre kolonne. Der ligger også distance i betegnelsen 'darnsk' om den traditionelle ortografi, der betragtes som konservatis- mens sprog, ikke som et fælles værktøj, der ligger lige langt fra høj- og lavkøbenhavnsk. Når forfatteren aftrykker begge udgaver af digtet, må det være for at få den pointe frem, men det skyldes sikkert også en be- stræbelse på at gøre tilegnelsen lettere for læseren (jf. bemærkningen til højre: Om muligt – nedenstående).

Hvilke læsere øver Gustav Christiansen så tiltrækning på med sine normbrud? I et brev til litteraturforskeren John Chr. Jør- gensen (der havde sendt G. C. en analyse , jeg havde lavet af digtet her) skriver forfat-

teren: »Dem jeg menes at ville støde fra mig, er levende optaget af mine sproglige eksperimenter med »Ratsgrivning« og »Lavkøbenhavnsk« . . . Mens de folk, som jeg egentlig gerne ville sige noget, nemlig kammerater og kolleger, som oftest bliver dødeligt fornærmede fordi de tror at jeg gør nar af vores fælles sprog«.

I samme brev understreger Gustav Christiansen sprogets værdi som gruppesymbol: »Rent faktisk er jo »De dænsge Språk« vort eneste fuldt socialiserede FÆLLESEJE . . .«. Sammenligningen med Storm P. finder han træffende, idet han dog tager afstand fra forgængerens holdning til sine personer: »Men – jeg synes ikke at Storm P. er helt solidarisk med disse menneskeskæbner. Vesterbro var sgu et strengt kvartér dengang i tredverne. Det er somom Storm P. i nogen

grad lader det pæne Frederiksborgske Borgerskab grine koldt og høvent og overlegent af disse sociale tabere og originaler og deres tarvelige lavkøbenhavnske«.

Gustav Christiansen har i det citerede brev forsøgt at modernisere Storm P.s sprog til sit eget dansk. Resultatet kan passende afrunde denne artikel, idet vi generøst overlader det til læseren at overføre teksten til normal dansk ortografi – og til Vagn Steen at bytte om på bogstavernes rækkefølge!

»Vafaen – Sårfy – dusguda egge solidarig – NEPÅ GAEN mæ dar – Ne år få tjænd nongen skelinger – dar sgu egge én énsde barjer i hele hyten – NEPÅ GAEN mæ dar – år pas gesjæfden – ælers vedu vadar sger . . . sguda sgide usolidarig år går hæn år bli arbajssky – på'en FREDA . . .«.

Jørn Lund, f. 1946
professor i dansk sprog
Danmarks Lærerhøjskole

Den udgave af »Nathår!« der analyseres af Jørn Lund er den oprindelige, som er trykt på side 32. Teksten side 9-10 er, med Gustav

Christiansens egen oversættelse, gengivet fra digtsamlingen »Degte på dænsge« (Københavns Bogforlag 1980).

Facitliste til side 14

1. ustandselig	15. ugentlig
2. unægtelig	16. mistænkelig
3. udtrykkeligt	17. ordentlig
4. mærkeligt	18. roligt
5. fortræffeligt	19. stadig
6. dårlig	20. nødig
7. jævnlig	21. tilstrækkelig(t)
8. personligt	22. rolig
9. øjensynligt	23. navnlig
10. synderlig(t)	24. dødelig
11. farlig	25. dårligt
12. beviseligt	26. personlig
13. hurtigt	27. hovedsagelig
14. øjensynlig	

I Dansk Sprognævn's 25 års skrift »Ord til andet« (Gyldendal 1980) har Henrik Galberg Jacobsen skrevet en artikel om samme emne: »Urimeligt svært. Om en syntak-

tisk-ortografisk detalje i dansk skriftsprog«. Min og HGF's artikel er skrevet helt uafhængigt af hinanden, men heldigvis når de til næsten samme resultat!

EH

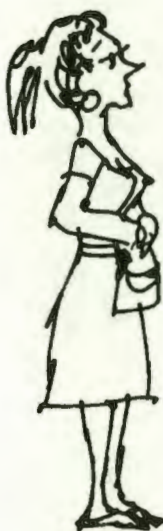
Hin M/K

Vi mangler et personligt stedord, der viser hen til mennesker – uanset køn.

Tidligere under et andet kønsrollemønster var det nemmere (sådan rent sprogligt da): En kvinde, ja *hun* fødte børn, vaskede og vaskede op, købte ind og lavede mad gjorde rent og så fremdeles, for *hun* var en (hus)-moder. Og en mand, ja *han* kørte bil, læste på universitetet, styrede kraner og skibe, og ledte og fordelte, for *han* var bilist, student, kranfører, kaptajn eller direktør. Der var afvigelser, men de var til at holde styr på. Fx kunne sekretæren sidde på direktørens skød – uden at man kunne mistænke dem for an-

det end en hetero-sexuel flirt og sygeplejersken fik overlægen i den lykkelige slutning på ugebladsnovellen – uden at man var i tvivl om, hvem der skulle behæftes med hvilke stedord.

Men nu er der gået kludder i vores personlige stedord – og det er al den kvindefrigørelses skyld. Der er ikke længere den samme skarpe inddeling mellem mandlige og kvindelige gøremål. Hvad skal man fx. kalde en student: han eller hun? Hvis vedkommende læser på Polyteknisk Læreanstalt, vil det nok være en »han«, da der nu ikke er så mange kvinder, der vælger denne uddan-

HUN

HAN

HIN

nelse. Men de, der gør det, vil nok finde det noget løjerligt at blive omtalt som »han«. Som engelskstuderende følte jeg det i sin tid mærkeligt, da kvindelige engelskstuderende ved en ren »flertalsafgørelse« slog fast, at nu var jeg en »hun«. Og nogen minoritet tilhørte jeg ingengang, da een ud af tre engelskstuderende dog stadigvæk var hankøn.

»Hun« blev i dette tilfælde brugt polemisk. Et andet eksempel kan man finde i bogen *»Udsigten fra det Kvindelige Univers – en Analyse af Eva«* (forlaget Røde Hane, 1972), hvor forfatterne (med gammelt sprogbrug: »forfatterinderne«) skrev i en ikke uvæsentlig note, »Vi havde tænkt os hele bogen igennem at betegne personer i almindelighed som »hun«. Vi er dødtrætte af kun at høre om »læseren han«, »personen han«, »arbejderen han«, »mennesket han«. Lidt senere skriver de dog, »Men da vi skulle skrive kapitalister i almindelighed, blev det umuligt at sige »kapitalisten hun«, fordi der faktisk findes meget få kvindelige kapitalister . . .« På den måde skilte de fårene fra bukkene i mere end en forstand. Denne strategiske brug af »hun« er dog ligeså lidt sprogligt tilfredsstillende.

Problemer af denne art har man ikke (helt) på fransk og tysk. Det hedder stadigvæk *»le nouveau professeur«*, selvom den nye lærer er en kvinde. En lærer er grammatisk hankøn, dvs. »le« (dog hedder det *»elle est belle, le nouveau professeur«*). På tysk hedder *»ein Mädchen«* »es« ligesom *»das Ding«*. Men sådan et kønsløst sprog har vi ikke.

Men vi har altså et sprogligt problem. Man kan selvfølgelig bruge »vedkommen-de«, som jeg ovenfor har gjort, men det er langt at sige og kan vel egentlig osse være lidt nedladende, om ikke i skrift så dog i tale.

Et substantiv har vi fået: en M/K'er – ovenikøbet ved lov. En arbejdsgiver kan få problemer om halsen, hvis . . . ? ja, hvordan er det man fortsætter. I annoncer blir det til

miskmask som »han/hun«. Det går vel an at skrive det, men har en komisk klang over sig, når det blir sagt.

For mig at se vil det være en god ide at bruge det gamle ord »hin« i dette sted. Så gammelt er det heller ikke, da det optræder i *Nudansk Ordbog* (Politikens Forlag, 1978), og det uden anmærkningen »forældet«. Ordet er måske ikke levende, men det kendes dog fra historieundervisningens »Uffe hin Spage« og i forbindelsen »hinanden«. Så der er stadig lidt liv i ordet. Og hvad der ikke er, det kan der blive, for ordet kan bringe orden i forvirringen – og så er det lydligt godt: det ligger mellem »han« og »hun« og adskiller sig kun fra de to ved en vokal. Men »hin« er ikke noget konstrueret ord. Vi kan blot overtage det med flertalsformen »hine« og ejefald »hins« i ental og »hines« i flertal. Ordet er kønsligt neutralt. Sjovt nok findes følgende eksempel i ovenstående ordbog »mænd og kvinder var adskilt, hine (de førstnævnte) sad til højre, disse (de sidstnævnte) til venstre«. I dette tilfælde betyder det altså mændene, men generelt set kun »de førstnævnte«. Exemplet henviser jo – bevidst nok – til en gammel skik fra den gang mænd og kvinder sad i hver sin side, når de gik i kirke. Det gør de ikke i dag (man fristes næsten til at sige: hverken det ene eller det andet). Men udover at betyde det førstnævnte af to ting (forhold, personer osv.) kunne det nærme sig det ubestemte stedord, jfr. I. P. Jacobsen: »Døe må vi alle. Hiin lidt før; hiin lidt senere«. Det er denne brug af ordet vi bør genoplive. Således får vi: »kvinden hun«, »manden han« og »mennesket hin«. Det er dansk. Det er nordisk.

Det er mit håb at dette lille praktiske ord vil blive brugt og spredt af læseren – hvem hin så end måtte være.

Finn Agger, f. 1949
cand. mag. i dansk og engelsk
underviser på Støvring
Gymnasium

Skal vi gøre modstand – eller hva?

Mål & Mæle står for mig som et godt tidskrift i den forstand at man trods et noget forkrampet stofvalg de sidste år, har kunnet være sikker på at alt hvad der stod i bladet var af høj kvalitet. Men på det punkt ser det nu ud til at der er forandringer undervejs – hvis man kan tage artiklen om Modersmål-Selskabet i sidste nummer som udtryk for en tendens. Tre til af den slags, og den næste giroopkrævning er overflødig.

Modersmål-Selskabet (MS) har i sin artikel gjort sig til talsmand for at det simpelt hen »står sløjt til med sproget her i landet« – og selskabet vil nu til at stå vagt om det danske sprog ved at modvirke »den utilstrækkelige sproglige udtryksevne« der præger store dele af befolkningen. Hvorfor nu det?

Jo, demokratiet er i fare, fordi »store befolkningsgrupper« kun modtager en utilstrækkelig sproglig opdragelse gennem skolerne og dermed »bliver sat udenfor de demokratiske beslutningsprocesser, der kræver en høj grad af sprogtilegnelse og udtryksfærdighed«. De bibringes kun et »boble-sprog«.

For det første er det noget af en analyseopgave at finde frem til et konkret indhold i artiklens påstande om store befolknings-

gruppers sprog. Hvad er det egentlig for et sprog, og hvad er der galt med det? Mine første gæt afvises i artiklen, og jeg sidder tilbage med en tom ramme ved navn »unuanceret sprog« – *det* er hvad der er galt med sproget. Men den ramme kan fx passe på et flertal af de folk der optræder i den politiske offentlighed (der hvor de »demokratiske beslutningsprocesser« foregår, altså) – *deres* sprog er netop unuanceret, selv om de bruger lange ord og sætninger. Det er nemlig indrettet til at sætte omverdenen på formler der kan behandles i økonomiske og rationelle modeller – og til at demonstrere den talendes upåvirkethed af følelser og andre irrationelle momenter. Alligevel tror jeg ikke MS er ude efter politikerne for at få dem til at tale dansk – mon ikke snarere de vil have danskerne til at snakke Christiansborgsk eller semi-akademisk? Det er nok lav-sproget og ikke tom-sproget MS vil lave om på – det tyder i hvert fald den godt skjulte aggression over for brugen af slang på – ligesom ordet »boble-sprog«, der er den eneste konkretisering af idiosynkrasiens genstand, antyder at det sprog der står for skud har social lavstatus.

For det andet er det noget underligt noget

blot at postulere at de »demokratiske beslutningsprocesser« kræver en høj grad af udtryksfærdighed, sådan helt uundgåeligt og naturligt. Hvorfor gør de mon det (hvis de altså gør det)? Bør de gøre det? Er det egentlig demokrati hvis de gør det? Kunne det ikke være anderledes? Og er det ikke en *bestemt* slags udtryksfærdighed der kræves eller opøves? Er den ønskelig? Sympatisk? Osv. Hvis det virkelig er »demokratiets videreudvikling« der ligger d'herrer på sinde, burde de nok overveje de her spørgsmål før de udstak løsninger.

For det tredje giver MS's egen »sprogliche udtryksevne« kombineret med udfaldet mod den sproglige skoleopdragelse mig en fornemmelse af at det er et skridt tilbage til den sprogeksercerende skole de ønsker. De bruger nemlig overalt såre u håndgribelige betegnelser, så man ikke præcis kan afgøre hvad selskabets positive mål er eller hvilken sprogbrug det ønsker at fremme eller modarbejde. At formuleringer som »indebære en fare for demokratiets videreudvikling«, »... at vi vil forsøge at fuske specialister og faglige foreninger i håndværket« og »en personlighed, der har gjort sig fortjent om det danske sprog« ikke ligefrem lyser af konkret forståelighed – og egentlig ikke har gjort »allerede eksisterende forståelseskløfter mellem store dele af befolkningen« mindre – nævnes blot for ud fra hævdvundne kriterier at advare mod statslige bevillinger til den form for pædagogik der eventuelt kunne udspringe af selskabets særegne bevidsthed.

Angående de midler der skal bruges for at bekæmpe den utilstrækkelige sproglige udtryksevne, hersker der lidt større klarhed: man vil holde foredrag og seminarer. Men gad vidst hvad foreningens medlemmer vil sige når de opdager at SAMTLIGE DANMARKS DANSKLÆRERE – og formodentlig mange andre agtværdige mennesker – faktisk allerede arbejder for at »så mange

som muligt kan udtrykke sig så klart og nuanceret som muligt«. Vil de mon så begynde at arbejde for at »så mange pædagoger som muligt får så gode vilkår som muligt med henblik på at uddanne så mange som muligt til at udtrykke sig så klart og nuanceret som muligt« (fed formulering)? Det ville man jo som lærer kunne glæde sig over. Men mon det er den konklusion de vil komme til? Må jeg ikke slå mig til tåls med at selskabet nok vil arbejde for intensivering af den formelle sprogtræning og -korrektion i skolerne? Jeg mener artiklen siger »jo« til spørgsmålet.

Men så vil jeg nu også have lov til at gentage den påstand som nogen åbenbart har fremsat før: at grundlaget for MS er borgerligt! Dels sker enhver korrektion jo nemlig efter en norm – og der eksisterer kun én norm for dansk i offentligheden: middelklassens, akademikernes, altså den borgerlige; og dels – vigtigere – gælder det i meget høj grad når man retter sprog, at man foruden det *tilsyneladende* budskab (»de og de detaljer må du lige gøre anderledes næste gang, så går det nok«) meddeler et langt mere slagkraftigt *reelt* budskab (»nu lærer jeg dig at tale/skrive – men jeg lærer dig især at det er du ikke god til, så det skal du hellere lade være med fremover«). Det sidste budskab virker selvfølgelig stærkest over for dem der har flest afvigelser fra retterens norm (dem med de mange røde streger) – men selv vi der lever af sproget har fået indekserceret en kraftig ulyst- og angstfornemmelse ved at formulere os, især skriftligt, og allermost især offentligt.

Som en følge af disse forhold vil de fleste kendte former for normativ og sprogtkorrektion direkte *modvirke* »demokratiets videreudvikling«, hvis der herved forstås en friere og bredere meningsudveksling i den politiske offentlighed. Igen ser vi at de ideologiske overtoner af MS's forslag er klart konserverende, ufrigørende, borgerlige.

Det mest underlige er dog at forudsætningerne for de synspunkter der kommer frem i Modersmål-Selskabets artikel, jo netop må være at en del ikke-akademisk sprog er sluppet ind i den politiske offentlighed (sjovt nok især efter den berømmelige sorte tirsdag i december 1973) og på den måde har påkaldt sig d'herrers irritation. Og er dette ikke netop et – beskedent – indicium for at man i stadig *mindre* grad bliver sat uden for de politiske beslutningsprocesser på grund af »unuanceret« (= uautoriseret) sprog? Men jeg har måske slet ikke forstået menin-

gen med »demokratiets videreudvikling« ret?

Efter den her artikel må jeg vel være klar til at høre at jeg har misforstået det hele. Og det har jeg måske også. Men vil I i MS så ikke være lidt konkrete og nuancerede i jeres eventuelle replik? Så får vi måske allesammen lidt at vide om hvad I er for nogle. Er der for resten nogen kvinder i bestyrelsen?

Ole Lindegård Henriksen
f. 1949
adjunkt i dansk og engelsk

Det er ikke en betingelse for at få noget optaget i Mål & Mæle at man er enig med redaktionen. Og omvendt forpligter redaktionen sig ikke til at forsvare hvilket som helst synspunkt der kommer frem i bladet. Den

tendens Ole Lindegård Henriksen omtaler i sin indledning, er kun en tendens til at omtale interessante hændelser på det sproglige område.

Redaktionen

ARENAS NYE ABONNEMENTSSERIE 1981

I mere end 25 år har ARENA, FORFATTERNES FORLAG, udgivet dansk og udenlandsk litteratur uden at skele til kommercielle hensyn. Dette har været muligt i kraft af en abonnementsordning, som imidlertid har været ude af funktion de sidste to år.

Nu genopstår denne abonnementsordning!

Abonnementsordningen har tidligere været og vil fremover være det afgørende økonomiske grundlag for forlagets udgivelsespolitik, derfor må du som abonnent binde dig for alle seriens titler. Som ARENA-abonnent får du bøgerne til 2/3 af bogladeprisen + forsendelse. De enkelte bøger betales ved modtagelsen, og den samlede årsudgift for et ARENA-abonnement 1981 vil blive ca. 500,- kr.

ARENAS abonnementsordning omfatter i 1981 værker af følgende otte forfattere:

Jens Smærup Sørensen, Gynther Hansen, Poul Vad, Henrik Bjelke, Bent Vinn Nielsen, Michael Buchwald, Jess Ørnsbo og Peter Seeberg.

Med hver bog følger fire siders ARENA-information.

BLIV ABONNENT NU!

Forlang brochure ved henvendelse til ARENA, FORFATTERNES FORLAG, S.I. Hald Hovedgaard, 8800 Viborg. Telf. 06-63 80 60.

NATHÅRL

jarsgu trat
år vesgu
sårve
mæn
klåggen tso år
naten
sgu fråkåstzid
får nathårled
jar suldén

jar smør
madder
år spiser
dregger en øl
leser ledt
mæn
sår de karfebause
på nathårled
jar dregger karfe
år ka slætegge
sårve

arbsløs
har sgu egge været
på nathår
i tso år
mæn
ka hæler egge
bli normal
igæn

klåggen sæx
de fyrafden
nathårled
går jæm
år sga sårve

klåggen syv
år mårnen
snårger jar år
nathårled
gør desarme
jar blir sgu aldri
normal igæn
arbsløs i tso år
mæn
stadi på nathår

solen står årp
gomåren venner år
sårv got

